

Anja Naglič

Četrto stoletje graške Diagonale

25. DIAGONALA – FESTIVAL
AVSTRIJSKEGA FILMA, GRADEC

5.–10. APRIL 2022

Leta 1998 je v Gradcu prvič potekal festival avstrijskega filma *Diagonala*, ki je kmalu postal ena najpomembnejših, najbolj priljubljenih in izrazito družbeno-politično angažiranih filmskih platform v Avstriji. Potem ko je 23. izdaja festivala, načrtovana za marec 2020, zaradi pandemije odpadla oziroma bila pozneje pod imenom *Diagonala '20 – »Nedokončana« na turneji* v okrnjenem obsegu izpeljana deloma na spletu, deloma po različnih krajih in festivalih v Avstriji, in potem ko je bila 24. izdaja z marca predstavljena na junij 2021, potekala pa je v znamenju številnih varnostnih omejitev, je bilo na 25. Diagonali spet skoraj vse tako kot nekoč.

V tekmovalnem programu je bilo letos prikazanih 113 novih igranih, dokumentarnih, animiranih in eksperimentalnih avstrijskih (ko)produkcij vseh dolžin. Med igranimi celovečerci sta poleg **Velike svobode** (Große Freiheit, 2021, Sebastian Meise), drame, ki je dobila že vrsto nagrad, na ogled pa je bila tudi v naših kinih, zato je v tem poročilu ne bomo predstavljali, izstopala filma dveh izmed najbolj uveljavljenih avstrijskih režiserjev: **Rimini** (2022) Ulricha Seidla, ki je bil premierno prikazan na letošnjem *Berlinalu*, na *Diagonali* pa je prejel nagradi za najboljši igrani celovečerec in najboljšo kostumografijo, ter **Zaledje** (Hinterland, 2021) Stefana Ruzowitzkega, ki je festivalsko pot začel lani v

Locarnu, kjer je osvojil nagrado občinstva, z *Diagonale* pa je odnesel nagradi za najboljšo scenografijo in poseben dosežek na področju produkcije.

Rimini je prvi del Seidlovega diptiha o bratih iz Avstrije, ki sta odšla v tujino, da bi tam našla srečo in se otresla preteklosti, a jima oboje spodleti. Protagonist **Riminija** je starejši od obeh bratov, že nekoliko prileten in porejen pevec ljubezenskih šlagerjev Richie Bravo, ki živi v naslovnem letovišču. Tam v turobnih, meglenih zimskih mesecih po lokalih in hotelih izpolnjuje glasbene in seksualne želje avstrijskih turistk v zrelih letih, dodaten denar pa služi z občasno oddajo svoje razpadajoče, s spomin(k)ni na nekoč menda bleščečo kariero natrpane Ville Bravo kateri od dolgoletnih oboževalk, s prodajo svojega nakita in, če je stiska velika, tudi s kakšnim nespodobnim izsiljevanjem. Na začetku filma Richie skupaj z bratom Ewaldom – ki ga bomo torej поблиže spoznali v naslednjem delu diptiha – v enem od avstrijskih domov za ostarele obiše dementnega očeta, ki ima več kot očitno lovsko-nacistično preteklost, in malo zatem pospremi mamo na zadnjo pot. Nato se vrne v Rimini, kjer se njegovo življenje vrti okrog glasbe, seksa, alkohola in igralnih avtomatov, dokler ga nekega dne ne obiše skoraj pozabljena, zdaj že odrasla hči Tessa, ki od njega – ker jo je v otroštvu zapustil in zanjo nikoli ni plačeval preživ-

nine – zahteva denar, čez čas pa se s svojim sirskega fantom in skupino emigrantov samovoljno priseli v Villo Bravo ... **Rimini** je prepoznavno seidlovska tragikomična drama o staranju in spodletelih družinskih odnosih, ki pa bi jo težko uvrstili med režiserjeve najjudarnejše filme. Toda mogoče bo zares zaživela šele z drugim delom diptiha, naslovljenim **Šparta** (Sparta), ki se dogaja v Romuniji in naj bi bil že kmalu na ogled. Še zanimivost: Seidl si je zgodbi bratov sprva zamislil kot dela epizodnega igranega filma o množičnem turizmu, a si je med montažo posnetega materiala premislil; podobno kot je pred desetletjem iz načrtovanega enega filma v procesu montaže ustvaril znamenito trilogijo **Paradiž** (Paradies: Trilogie, 2012–2013).

Nekaj čisto drugega je že omenjeno **Zaledje**, tehnično inovativen in vizualno impresiven celovečerec oskarjevca Ruzowitzkega. V središču zgodbe je Peter Perg, nekdanji kriminalist z Dunaja, ki se s šestimi kameradi dve leti po koncu prve svetovne vojne vrne iz ruskega ujetništva domov. Mogočne avstro-ogrske monarhije in cesarja, za katera so možje šli v vojno, ni več, življenje v novi republiki sicer zaznamuje večja družbeno-umetniška svoboda, kot je vladala v prejšnji državi, a obenem tudi hud kaos, travmatiziranost, velika brezposelnost in antidemokratska gibanja. Telesno in duševno poškodovani vojaki

poražene vojske se vračajo v svet, v katerem nič ni, kot je bilo; doma večinoma niso sprejeti z dobrodošlico, temveč z nezaupanjem in zavračanjem. Nedolgo po vrnitvi sedmerice na Dunaj se tam zgodi brutalen umor, ki mu kmalu sledijo še trije enako brutalni, in ko Perg spozna, da so vse štiri iznakažene žrtve njegovi vojni tovariši, se s komisarjem Paulom Severinom in izvedenkom za sodno medicino dr. Thereso Körner loti iskanja morilca. Ruzowitzky je z **Zaledjem** ustvaril temačen in napet protivojni triler, ki se navdihuje pri scenografiji velike ekspresionistične klasike **Kabinet dr. Caligarija** (Das Cabinet des Dr. Caligari, 1920, Robert Wiene); poleg tega podoba in atmosfera **Zaledja** spominjata na stripovsko

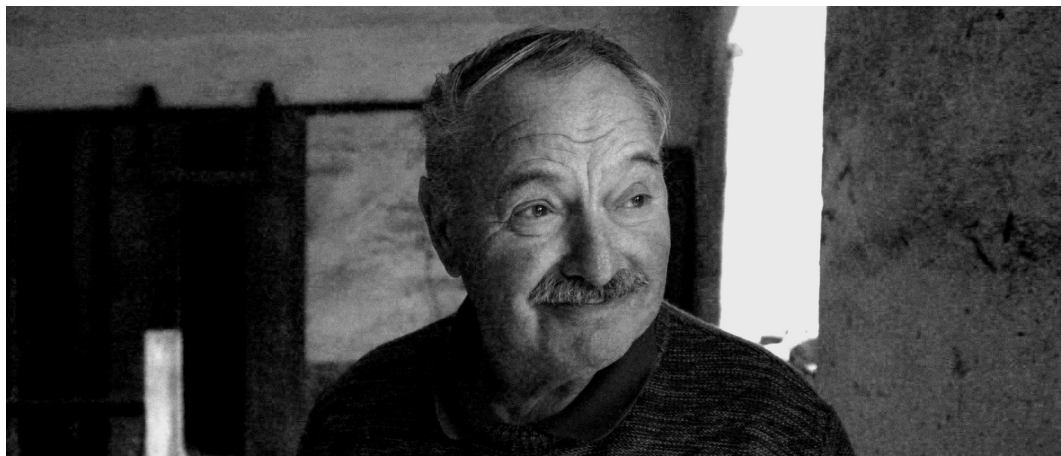
Mesto greha (Sin City, 2005, Frank Miller in Robert Rodriguez), predapokaliptično razpoloženje pa na serijo **Babylon Berlin** (2017–), iz katere si je Ruzowitzky za vlogo emancipirane, svobodomiselnice dr. Körner celo izposodil glavno igralko, Liv Liso Fries. **Zaledje** je bilo skoraj v celoti posneto s tehniko *bluescreen* in scenografija je tako nastala digitalno, v leto dni trajajoči postprodukciji, kar je bil za filmsko ekipo zelo zahteven eksperiment, ki pa je uspel: mračne, caligarijevske popačene ulice, zgradbe in notranji prostori učinkovito ponazarjajo protagonistovo doživljanje iztirjenosti in strašljivosti povojnega sveta.

**

ZALEDJE | 2021

IZGINJANJE | 2022

Zdaj pa k dokumentarni sekciji letošnje *Diagonale*. To, kar je v avstrijski literaturi z odmevnim in večkrat nagrajenim romanom *Angel pozabe* (Engel des Vergessens, 2011) dosegla Maja Haderlap, bo morda v avstrijski kinematografiji s pretresljivim dokumentarcem **Verschwinden/Izginjanje** (2022), ki je nastal v avstrijsko-slovenski koprodukciji, uspelo Andriini Mračnikar. Obe koroški Slovenki sta v omenjenih delih, izhajajoč iz doživetij svojih družin, predstavili tragično izkušnjo od usodnega plebiscita leta 1920 nenehno zatirane in trpinčene slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Kot se je izkazalo na izjemno čustveni graški premieri filma, nekateri mlajši Avstrijci, tudi če živijo na Koroškem, te temne plati svoje države sploh ne poznajo, saj jih niti v šoli niti doma o njej ne poučijo, in ko izvejo, kaj vse so doživljali in v manjši meri še doživljajo njihovi slovensko govoreči sozdravljani, so pretreseni. Andrina Mračnikar se je tematici koroških Slovencev posvetila že v svojih prvih dveh dokumentarnih filmih – **Andri 1924–1944** (2003) in **Korošec govori nemško** (Der Kärntner spricht Deutsch, 2006) – v **Verschwinden/Izginjanje** pa se je osredotočila na problem izginjanja slovensčine med koroškimi manjšinci: na južnem Koroškem je pred letom 1910 slovensko govorilo okrog devetdeset odstotkov prebivalstva, danes pa je na tem območju slovensko govorečih le še nekaj odstotkov ljudi. Da je med vsemi filmi, ki so se na *Diagonali* potegovali za nagrado občinstva, zmagal prav ta dokumentarec, ki je bil z družbeno-političnega vidika bržkone najpomembnejši prispevek festivala, je izjemno razveseljivo, morda celo spodbudno dejstvo. In razveseljivo je tudi, da bo **Verschwinden/Izginjanje** otvoritveni film letošnjega *Kino Otoka*. Andrina Mračnikar pa že snuje naslednji projekt, in sicer igrani celovečerec o koroških par-

tizanih; kot je povedala, se prvenstveno tej tematiki ni v igrani formi posvetil še nihče. Se je pa v spremljevalnem programu *Diagonale*, v počastitev tridesetletnice smrti scenarista Thomasa Plucha (1934–1992), odvrtil leta 1979 posnet uvodni del igrane TV-serije **Vas ob meji, 1. del – Koroška 1920–1945** (Das Dorf an der Grenze, Teil 1 – Kärnten 1920–1945), ki obravnava dogajanje in konflikte med nemško in slovensko govorečimi Korošci v navedenem obdobju. Serijo je režiral Fritz Lehner, v njej pa ob avstrijskih igralcih nastopi tudi vrsta slovenskih: Bert Sotlar, Štefka Drolc, Miranda Caharija, Anton Petje, Janez Albrecht, Jože Zupan ...

Iz množice formalno in vsebinsko skrajno različnih dokumentarcev tokratne *Diagonale* izpostavimo še celovečerno avstrijsko-ameriško koprodukcijo **Neudobno udobno** (Uncomfortably Comfortable, 2021) Marie Petschnig. Gre za zanimiv portret Newyorčana Marca Thompsona, ki je postal brezdomec, ko se je po 17 letih zapora raje odločil za življenje v avtu, ki mu omogoča svobodo, gibanje in neodvisnost, kot pa za bivanje v premajhnem in predragem najemniškem stanovanju. S svojimi lucidnimi razmisleki, tankočutnostjo in literarnim darom je Thompson ta dokumentarni portret dvignil na raven sugestivnega filmskega eseja o brezdomstvu, strukturalnem nasilju in rasizmu v ZDA.

Eden najbolj zabavnih prispevkov festivala je bil prvi avstrijski celovečerni animirani film v tehniki 3D **Smrkavec** (Rotzbub, 2021), ki sta ga ustvarila Marcus H. Rosenmüller in Santiago López Jover. Opira se na življenje in delo slovitega avstrijskega karikaturista Manfreda Deixa (1949–2016), ki je pri začetnem snovanju filma, nekaj let pred svojo smrtjo, tudi sodeloval. **Smrkavec** je duhovit in družbeno kritičen film o

likovno nadarjenem najstniku, Deixovem alter egu, ki v šestdesetih letih prejšnjega stoletja odrašča v zatohli avstrijski vasi s pomenljivim imenom Siegheilkirchen, v kateri življenje zaznamujejo katoliško lice-merstvo, nazadnjaštvo, šovinizem in trdovratni prežitki nacistične polpreteklosti.

Spremljevalni program *25. Diagonale* je med drugim ponudil retrospektivo filmov in fotografsko razstavo umetniškega dua Tizza Covi in Rainer Frimmel, ki skupaj ustvarja od leta 1996. Večina njunih filmov – **Punčka** (La pivellina, 2009), **Lesk dneva** (Der Glanz des Tages, 2012), **Mister univerzum** (Mister Universo, 2016) in **Zapiski iz podzemlja** (Aufzeichnungen aus der Unterwelt, 2020) –, za katere sta prejela tudi nemalo nagrad, je bila predvajana tudi v Sloveniji; vredno pa bi bilo pokazati tudi ostale tri: **To je vse** (Das ist alles, 2001), **Babooska** (2005) in **Fotograf pred kamero** (Der Fotograf vor der Kamera, 2014). Duo Covi-Frimmel se tako v filmih kot tudi na fotografijah z izrazito naklonjenostjo in spoštljivostjo posveča predvsem življenjskim okoljem in praksam, ki izginjajo; zanimajo ju posebneži in ljudje z družbenega obrobja, kot so etnično mešani prebivalci vasi blizu Kaliningrada, italijanski cirkuški artisti in ostareli dunajski (mali) kriminalci. Njunjo filmografijo sestavljajo izključno analogno posneti dokumentarni in dokumentarno-igrani filmi, v katerih večinoma nastopajo naturščiki, za scenarij, režijo, fotografijo, montažo in produkcijo pa Tizza Covi in Rainer Frimmel navadno v celoti poskrbita sama.

Po letošnjem obisku Gradca lahko zaključimo, da je avstrijska kinematografija, tako kot že vseh 25 diagonalnih let, v odlični kondiciji, ostaja formalno-tematsko zelo raznolika in odprta v svet.